

Dolgozatom anyagát Pleyer Ibolya gyűjtötte néhány évvel ezelőtt Hódmezővásárhely környékén és Dr. Ferenczi István professzor, a szegedi Horthy Miklós-Tudományegyetem Földtani Intézetének igazgatója, továbbá Dr. Miháلتz István adjunktus, kedves barátaim bocsátották rendelkezésemre a már korábban végzett meghatározások ellenőrzése, kiegészítése és az adatok közlése céljából.

A feldolgozott anyag a következő lelőhelyekről származik:

1. A város ÉK-i része, a Kutasi út DK-i oldala, Városi téglagyár,
2. A város ÉK-i része, a Kutasi út DK-i oldala, Kovács-téglagyár,
3. A város ÉK-i része, a Kutasi út ÉNy-i oldala, Kovács-téglagyár,
4. A város DK-i része, a Csomorkányi út ÉNy-i oldalán levő téglagyár,
5. A város DNy-i része, a Zrínyi-utca É-i végén levő feltárás.

Hódmezővásárhelyről eddig csak a Zrínyi-utcai vályogvetőből ismertünk pleisztocén faunát, amelyet Sümeghy József gyűjtött 1924-ben.¹ Ez az anyag szintén a Horthy Miklós-Tudományegyetem Földtani Intézetének tulajdona. A fauna a következő fajokból áll: *Cochlicopa lubrica*, *Pupilla muscorum*, *Vallonia pulchella*, *Mastus reversalis*, *Goniodiscus ruderatus*, *Vitrea crystallina*, *Retinella hammonis*, *Eulota fruticum*, *Fruticicola hispida*, *Fr. striolata*, *Perforatella bidens*, *Arianta arbustorum*, *Limnaea palustris*, és *Anisus septemgyratus*. Ez az igazi szárazföldi, a vidékre jellemző lész-fajokból álló fauna merőben különbözik attól a faunától, amelyet a most feldolgozott gyűjtés eredményeként táblázatomban a Zrínyi-utca lelőhelyéről ismertetek.

Azt a faunát, amelyet ebben a dolgozatomban tárgyalok, Pleyer Ibolya szintenként gyűjtötte, ami a fauna előnyére válik. Az egyes feltárások felületei azonban nem lehettek mindig frissek, mert a gyűjtésbe recens fajok, illetve héjak is belekeveredtek. A fajok példányszáma csekély, ami részben a gyűjtés módjára vezethető vissza. A faunát hasznosan egészítené ki az alsóbb szintekből iszapolással nyerhető anyag.

Az áttekinthetőség kedvéért az előfordulásokat lelőhelyenként és szintenként táblázatban állítottam össze. A táblázatban a recens elemeket nem sorolom fel.

Megjegyzések a fajokhoz. (A teljes felsorolást lásd a táblázatban).

¹ Rotarides, M.: Untersuchungen über die Molluskenfauna der ungarischen Lössablagerungen. Festschr. Strand, Vol. III, Riga, 1936–1937.

Pleisztocén csigák és kagylók
Hódmezővásárhelyről

Pleistozäne Schnecken
und Muscheln
von Hódmezővásárhely

	ÉK., Futasi-út DK., Városi tégtagyár	NO., Kútsi-Gáso SÓ-Sette Süfűt. Ziegelei	ÉK., Kútsi-út DK., Kovács- tégtagyár	NO., Kútsi-Gáso, SÓ-Sette, Kovács-Ziegelei	ÉK., Kútsi út ÉNY., Kovács- tégtagyár	NO., Kútsi-Gáso, NW-Sette Kovács-Ziegelei	DK., Csomorkányi-út ÉNY-i tégtagyár	SO., Csomorkányi-Gáso, Ziegelei	DNy., Zrínyi-utca É-i vége	SW., N-Ende der Zrínyi-Gáso		
	2,5	1,12	2,0—3,0	2,0	1,0	2,0	1,1	2,8	1,8	1,1	1,0	
GASTROPODA:												
<i>Pulmonata Stylommatophora:</i>												
1. <i>Succinea putris</i> L.				+		+					+	
2. <i>Succinea pfeifferi</i> Rm.				+		+		+			+	
3. <i>Succinea oblonga</i> Drap.	+			+		+		+			+	
4. <i>Cochlicopa lubrica</i> Müll.	+			+		+		+			+	
5. <i>Abida frumentum</i> Drap.	+	+		+				+				
6. <i>Vallonia pulchella</i> Müll.		+						+				
7. <i>Chondrúa tridens</i> Müll.	+	+		+	+			+			+	
8. <i>Mastus reversalis</i> Bielz								+				
9. <i>Clausilia dubia</i> Drap.								+				
10. <i>Vestia turgida</i> Rm.								+				
11. <i>Goniodiscus ruderatus</i> Stud.								+				
12. <i>Vitrea crystallina</i> Müll.	+			+	+			+				
13. <i>Euconulus trochiformis</i> Mont.	+			+	+			+				
14. <i>Zonitoides nitidus</i> Müll.	+			+	+	+		+	+			
15. <i>Eulota fruticum</i> Müll.	+	+		+				+				
16. <i>Helicopsis hungarica</i> Soós et H. Wagn.	+	+		+	+	+	+	+	+	+		
17. <i>Helicopsis</i> sp. aff. <i>instabilis</i> Rm.	+	+		+	+	+	+	+	+	+		
18. <i>Fruticicola hispida</i> L.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
19. <i>Fruticicola striolata</i> Pfr.				+	+	+	+	+	+	+	+	
20. <i>Perforatella bidens</i> Chemn.	+	+		+	+			+	+			
21. <i>Euomphalia strigella</i> Drap.				+	+			+	+		+	
22. <i>Arianta arbustorum</i> L.				+	+			+	+		+	
23. <i>Cepaea vindobonensis</i> Pfr.	+	+		+	+	+	+	+	+	+		
<i>Pulmonata Basommatophora:</i>												
24. <i>Stagnicola palustris</i> Müll.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
25. <i>Galba truncatula</i> Müll.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
26. <i>Planorbis corneus</i> L.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
27. <i>Tropidiscus planorbis</i> L.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
28. <i>Spiralina vortex</i> L.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
29. <i>Anisus spirorbis</i> L.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
30. <i>Anisus leucostomus</i> Millet.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
31. <i>Anisus septemgyratus</i> Bielz	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
32. <i>Gyraulus albus</i> Müll.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
33. <i>Bathyomphalus contortus</i> L.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
34. <i>Segmentina nitida</i> Müll.								+	+	+	+	
<i>Prosobranchiata:</i>												
35. <i>Bithynia leachi</i> Shepp.	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	
36. <i>Bithynia tentaculata</i> L.								+	+	+	+	
37. <i>Viviparus hungaricus</i> Hazay								+	+	+	+	
38. <i>Valvata pulchella</i> Stud.		+		+	+			+	+	+	+	
39. <i>Valvata cristata</i> Müll.								+	+	+	+	
LAMELLIBRANCHIATA:												
40. <i>Sphaerium corneum</i> L.								+	+	+	+	
41. <i>Pisidium cinereum</i> Ald.								+	+	+	+	
	22	16		20	18	10	16	11	16	21	10	12
	22			26			19		33			

Succinea oblonga Drap. — Néhány helyen az *elongata* A. Br. nevű megnyúlt pleisztocén változat fordul elő.

Abida frumentum Drap. A pleisztocénben aránylag ritka, inkább a Dunántúl pleisztocénjében fordul elő. Ismeretes Szeged—Óthalomról, Zentáról és Orosházáról is.

Chondrula tridens Müll. — Többnyire 9—11 mm magas, tömzsi példányok, amelyek különböznek a Szeged—Óthalomnál előforduló és *elongata* Westeri. (*Horusitzkyi* Kormos) néven nevezett, aránylag karcú és magas 10—14 mm) példányoktól. A gyűjtés néhány tételében recens példányokra is akadtam, ezeket megtartási állapotuk miatt kellett ilyeneknek minősítenem.

Clausilia dubia Drap. — Csupán egy töredékes példány. Szeged—Óthalomnál ez a faj nem ritka.

Vestia turgida Rm. — Érdekes pleisztocén változat, mely azonban különösen nagyságában a pleisztocénben is változó. Elterjedéséből arra következtethetünk, hogy a pleisztocén időszak egyik jellemző *Clausilia*-féléje volt. Példa arra, hogy a pleisztocénben egyes fajok különleges változatként jelentek meg. A hódmezővásárhelyi példányok kb. olyan magasak, mint azok, amelyeket Szeged—Óthalomnál gyűjtöttek (15 mm), ellentétben az Áji völgy mésztufájából származó példányokkal, amelyek magasabbak.

Goniodiscus ruderatus Stud. — A pleisztocénben nagyobb elterjedésű, mint ma. A lösz egyik jellemző csigája, amely ennek ellenére Hódmezővásárhelyen is ritka.

Helicella (Helicopsis) hungarica Soós et H. Wagn. — A pleisztocén irodalmában általában *Helicella striata* Müll. néven, illetőleg ennek változataként (*costulata* C. Pfr.) szerepel. Ez a név a fosszilis példányokra is joggal használható, amennyiben számos, héjára nézve egymáshoz hasonló recens *Helicella*-fajt csak anatómiai alapon lehet megkülönböztetni. A *Helicella*- (s. str.) nemzetséget szintén csak anatómiai alapon választják el a *Helicopsis*-ektől². A hódmezővásárhelyi példányokat mégis *H. hungarica* néven sorolom fel, mert egyrészt előfordulásuk beleesik az anatómiailag is vizsgált recens példányok előfordulási területébe, másrészt pedig Hódmezővásárhelyen egy másik, héjbélyegekből is jellemző *Helicopsis*-faj is akadt. A *H. hungarica* alföldi pleisztocén példányai alak, nagyság, a héj felületi szerkezete és színeződése tekintetében is megegyeznek a recens példányokkal. Kormos³ szerint a *H. costulata* pleisztocénkori példányainak héjkúpja magasabb és köldökük szűkebb. Ehhez még hozzáfűzöm azt, hogy a hódmezővásárhelyi példányok e tekintetben is megegyeznek a recensekkel.

² Soós, L. és Wagner, J.: Faunánk egy új *Helicella*-fajáról. (Állattani Közlemények, 32., 1935.)

³ Kormos, T.: A fehérmegyei Sárrét geológiai múltja és jelenje. (A Balaton tud. tanulmányozásának eredményei, I. k., I. rész, paleont. függelék.)

Helicella (Helicopsis) aff. instabilis R m. — Ez a ma nálunk Erdélyben élő faj egy-egy példányban került elő a Városi téglagyár és a Kovács-féle téglagyár feltárásából, az ottani mélyebb szintből. Nagysága, alakja és a héj felületi szerkezete is a *H. instabilis* fajra utal, nem pedig a *H. hungarica (costulata)* fajra, mert nagyobb és bordázata finomabb. Egyébként a tekerese magasabb, mint a recens *H. instabilis*-é. Szélessége 12 mm. Nem az első eset, hogy az alföldi löszben erdélyi fajt találunk. Elég lesz, ha utalok a Maros-menti löszökben több helyen előforduló *Mastus reversalis* fajra.

Helicella obvia H a r t m. — A gyűjtésben szereplő, nagyrészt fiatal héjak bizonyosan ma élő egyedektől származnak. Ez a faj ismereteink szerint csak a pleisztocén végén terjedt el hazánkban, ma egyik leggyakoribb csigafajunk. A pleisztocénből biztosan nem ismerjük és a preglaciális képződményekből is hiányzik.

Euomphalia strigella D r a p. Egy fiatal példány a Zrínyi-utcai feltárásból. Eddig csak néhány dunántúli pleisztocén lelőhelyről ismeretes, ma közönséges csiga. Fiatal példányait könnyen össze lehet tévesztetni más fajokkal.

Fruticicola hispida L. — Mindenütt a *terrena* C l e s s. nevű löszváltozat fordul elő.

Theba carthusiana M ü l l. — Egy példány a Kovács-féle DK-i téglagyár 2—3 m közti szintjéből. Bizonyosan recens. Ez a faj is, mint a *Helicella obvia*, csak a pleisztocén végén terjedhetett el hazánkban.

Cepaea vindobonensis P f r. — Hódmezővásárhelyen úgy látszik gyakori. A gyűjtés egyes példányai azonban határozottan recens jellegűek.

Stagnicola palustris M ü l l. — Igen változékony. Hódmezővásárhelyen is kisebb-nagyobb, karsúbb vagy tömzsi, kihúzott vagy összenyomott tekeresű alakokban fordul elő, akár Szeged környékén. Előfordul a gyűjtésben a *diluviana* A n d r. és a *turricula* H e l d nevű változat is.

Galba truncatula M ü l l. — Néhány helyen (Városi téglagyár, Csomorkányi út) az *elongata* C l e s s. nevű változat is előfordul.

Planorbis corneus L. — Ép és kifejlett példányai Hódmezővásárhelyen sem igen akadnak.

Bithynia leachi S h e p p. — A Zrínyi-utcából operkulumok kerültek elő, amelyek különben épen olyan gyakoriak a mocsári löszökben, mint maguk a héjak is.

Viviparus hungaricus H a z a y. — Kimondottan folyóvízi faj, amelyet a hazai pleisztocénből nem ismertünk biztosan. Ma gyakori az árterületek kubikgödreiben. A megfigyelések szerint szárazon elég sokáig élve marad.

Sphaerium corneum L. Egy félteknő, mely töredékes. A hazai pleisztocénből eddig ezt a fajt nem közölték.

Pisidium cinereum Alder. — A régebbi irodalomban *P. casertanum* Poli néven sorolják fel. A *P. obtusale* C. Pfr. fajjal együtt a mocsárlösszökben gyakori borsóbagyló fajunk.

ÖSSZEFOGLALÁS.

A táblázatban felsorolt fauna Szeged—Óthalom faunájához, illetőleg a Maros-völgy pleisztocén képződményeinek faunájához igen közel áll. Ezt főként a *Mastus reversalis* és a *Vestia turgida* pleisztocén változatának jelenléte árulja el.⁴ A leggazdagabb a Csomorkányi út feltárásának faunája (33 faj), amely mindössze 8 fajjal marad a hódmezővásárhelyi teljes fauna (41 faj) alatt. A régi tapasztalatoknak felel meg az a hódmezővásárhelyi adat is, hogy bizonyos fajok, mint a *Succinea oblonga*, *Chondrula tridens*, *Fruticicola hispida*, *Stagnicola palustris* és *Tropodiscus planorbis* minden lelőhelyen és minden szintben előfordulnak. A két utóbbi ugyan vízi csiga, azonban igen ellenálló a víz kiszáradásával szemben. Szokatlan jelenség azonban a *Helicopsis hungarica* (*H. striata*, *costulota*) gyakori előfordulása. Ez a faj minden hódmezővásárhelyi gyűjtőhelynek úgy szólván minden rétegében szerepel. Szintén általános vonásuk az alföldi löszöknek, hogy mélyebb szintjeiben gyűjtethető a gazdagabb fauna. Ezt mindegyik hódmezővásárhelyi lelőhelyen is felismerhetjük. Fauna alapján igazi típusos (felső) lösznek csupán a Csomorkányi út feltárásában levő 1.8 m és 1.0 m szint bizonyult, az utóbbiban már kimondottan vízi fajok is vannak. Ez arra vall, hogy határos az alsó lösszel vagy mocsárlösszel. (A paleofaunisztikai részletekre nézve lásd a „Megjegyzések a fajokhoz” című szakaszt).

⁴ Rotarides, M.: A lösz csigafaunája összevetve a mai faunával, különös tekintettel a szegedvidéki löszökre. (A Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára, VI. szakoszt., A) Állattani Közl., 8. sz., Szeged, 1931).